

Gedeelde emoties

Kunst leeft op het snijvlak van persoonlijke en gedeelde ervaringen en emoties. Ze vraagt om individuele interpretatie en introspectie. Maar ze stelt ons ook in staat om gevoelens en ervaringen met elkaar te delen. Tijdens de Covid pandemie, die grotendeels samenviel met de ontwikkeling van dit boek en waarin sociale interactie voor de meesten van ons noodzakelijkerwijs beperkt bleef tot huisgenoten, huisdieren en kamerplanten, leek er echter nog maar weinig ruimte voor gedeelde ervaringen van kunst en cultuur.

Het verzoek van Teylers Museum aan Nieuwenhuize om de restauratie van Pieter Teylers Huis, de bakermat van het oudste museum van Nederland, fotografisch te documenteren vormde daarom een uitgelezen kans. Teylers Museum is met haar wortels in de verlichting en de romantiek en haar unieke collectie van wetenschap en kunst een ideale locatie voor onderzoek naar de balans tussen gedeelde en persoonlijke ervaring van ratio en emotie in kunst en cultuur. De technisch perfecte detailfoto's die Nieuwenhuize gedurende twee jaar van de restauratie maakte vormen tegelijkertijd ideale stimuli voor een online experiment.

Een selectie van 220 relatief abstracte detailfoto's die Nieuwenhuize tijdens de restauratie in Pieter Teylers Huis heeft gemaakt zijn voor dit experiment in een database geplaatst. Geïnteresseerden werd vervolgens via social media verzocht een website met een questionnaire te bezoeken. De questionnaire selecteerde voor iedere proefpersoon willekeurig dertig van de 220 foto's. En verzocht elke proefpersoon om voor ieder van de geselecteerde foto's aan te geven of zij of hij de foto als meer rationeel of juist als meer emotioneel ervaarde.

In totaal hebben 802 proefpersonen ieder dertig willekeurige foto's beoordeeld. Iets dat zij, op basis van een kleine steekproef onder een subset van de proefpersonen, als lastig hebben ervaren. Ze vonden het moeilijk om de foto's betekenisvol te categoriseren. Het leek, op basis van introspectie, eerder een willekeurige keus dan een weloverwogen beslissing om een foto als rationeel of als emotioneel te labelen. De meeste proefpersonen in de steekproef gaven dan ook aan niet te verwachten dat de door hen geselecteerde emoties door anderen zouden worden gedeeld.

Nu verrijken emoties de ervaring van een kunstwerk op vele manieren. In de literatuur worden ten minste drie niveaus van analyse herkend: (a) persoonlijk en intern, gebaseerd op het vermogen van emotie om jezelf intern te motiveren; (b) sociaal - ons vermogen om emoties van anderen ten aanzien van objecten in te schatten en te delen; en (c) het automatisch toekennen van waarde aan bepaalde objecten en gebeurtenissen. Over het algemeen wordt aangenomen dat kunstwerken elk van deze drie mechanismen aan kunnen spreken, waardoor kunst ons kan emotioneren, de gevoelens en boodschap van een kunstenaar over kan brengen, en ons kunst als waardevol kan laten ervaren* .

Er is, wat betreft het belang van met name de eerste twee van deze niveaus van analyse, al decennia een debat gaande over de manier waarop, met name, abstracte kunst emotie uit zou kunnen drukken. Er zijn kunstenaars en kunstwetenschappers die beweren dat dergelijke kunst vooral een objectieve, quasi-universele kwaliteit heeft, die de kunstwerken in staat stelt een consistente emotionele expressie op te roepen. Anderen betogen juist dat de emotionele respons op abstracte kunst grotendeels subjectief zou zijn.

Als een unieke, niet gedeelde subjectieve ervaring per proefpersoon bepalend is voor het categoriseren van Nieuwenhuizes foto's, zou je verwachten dat iedere foto in ons experiment gemiddeld even vaak rationeel als irrationeel zou worden gelabeld. Als, daarentegen, een universele maatstaf bepalend is voor de keuzes van de proefpersonen, zou je juist verwachten dat een deel van de foto's door alle proefpersonen als emotioneel, en een deel van de foto's juist als rationeel zou worden beoordeeld.

Ondanks dat de proefpersonen van onze kleine steekproef meenden dat ze persoonlijke, subjectieve en lastig uit te leggen keuzes hadden gemaakt, bleek bij onze statistische analyse van de resulterende data het omgekeerde. Voor de meeste foto's waren de meeste proefpersonen het helemaal met elkaar eens.

De ene foto was volgens bijna iedereen emotioneel. De ander juist weer volgens bijna iedereen rationeel. Tegelijkertijd waren er ook een paar foto's waar de proefpersonen het niet over eens waren. En er was geen enkele foto waar alle proefpersonen het honderd procent over eens waren. Willekeur en subjectieve ervaringen speelden dus zeker een rol.

Maar voor zowel de proefpersonen als voor ons was het toch met name verrassend hoezeer de proefpersonen het met elkaar eens waren.

In dit kunstenaarsboek hebben we in samenwerking met vormgever Welmer Keesmaat daarom de veertig meest rationeel en de veertig meest emotioneel beoordeelde foto's gebundeld. De uitkomst van het onderzoek is daarbij bepalend geweest.

De opener van het boek – in het deel emotional- is de meest emotionele foto, waarna de foto's steeds minder emotioneel worden. Het tweede deel, rational, begint met de meest rationele foto, waarna ook dat afneemt. Hier en daar heeft Keesmaat een witte pagina ingevoegd om rust aan te brengen. Achterin is te achterhalen in hoeverre de foto's precies als emotioneel of rationeel gecategoriseerd zijn.

We laten het aan u om persoonlijke invulling te geven aan de redenen waarom de proefpersonen met elkaar tot juist deze indeling zijn gekomen.

* Li, N., Liu, B., Han, Z., Liu, Y. S., & Fu, J. (2019, June). Emotion reinforced visual storytelling. In *Proceedings of the 2019 International Conference on Multimedia Retrieval* (pp. 297-305).